KINDERPASTORAAT: ONTWIKKELINGEN EN PROBLEMEN

Jef De Vriese

Kinderpastoraat staat in zijn kinderschoenen. Er is nog een hele weg af te leggen en belangrijke problemen zijn nog niet aan de orde geweest.

Zonder het oogmerk te hebben volledig te zijn duidt dit artikel enkele probleemgebieden aan in de ontwikkeling van kinderpastoraat.

INLEIDING

Kinderpastoraat heeft de afgelopen jaren een zelfstandige plaats veroverd binnen het pastoraat.

Kinderpastoraat onderscheidt zich niet in de eerste plaats van ander pastoraat door haar methodiek, maar vooral door haar doelgroep. De kenmerken van die doelgroep hebben verregaande consequenties voor de praktijk en stellen specifieke eisen aan de pastorale werker.

WAT IS KINDERPASTORAAT?

Een poging om kinderpastoraat te definiëren heb ik niet gevonden. Men gaat er van uit dat men weet wat wordt bedoeld. In de seculiere hulpverlening zijn diverse definities voor kinderpsychotherapie geformuleerd:

"een professioneel aangeboden dienst van psychologische hulp aan kinderen en de volwassenen die bij hen betrokken zijn"[1]

"Kinderpsychotherapie is een context, waarin gecommuniceerd wordt over de betekenis van interpersoonlijke en intrapersoonlijke ervaringen, met als doel emotionele groei en gedragsveranderingen te bevorderen"

"Het methodisch vestigen, structureren en hanteren van een therapeutische relatie met een jeugdige cliënt, alsmede van een therapiebevorderende relatie met de ouders of opvoeders, door een daartoe opgeleid persoon (of personen), die psychologische middelen systematisch en toetsbaar toepast om een proces op gang te brengen, dat als doel heeft het opheffen of verminderen van ontwikkelingsstoornissen of blokkeringen, opdat de ontwikkelingskansen zoveel mogelijk worden hersteld."

Merk op dat deze definities benadrukken dat de hulp aan kinderen:
- methodisch van goede kwaliteit moet zijn;

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu

- geplaatst moet worden binnen, en in overleg met, de relationele context van het kind, m.a.w. het gezin waarin het thuishoort.

2. KINDERPASTORAAT IN ONTWIKKELING

Rond de eeuwwisseling: meer aandacht voor de mens als wezen in ontwikkeling, door bepaalde maatschappelijke stromingen en groeiende filosofische en psychologische inzichten.

Vroeger werden kinderen beschouwd als "miniatuur-volwassenen". Op schilderijen werden ze als kleine volwassenen afgebeeld. Men ging er van uit dat kinderen gelijkaardig functioneerden als volwassenen.

Pas bij de komst van de psychoanalyse komt het belang van vroegkinderlijke ervaringen en hun invloed op het menselijk gedrag in beeld. Freud behandelde nooit rechtstreeks kinderen. Hij behandelde kinderen via de ouders. Hij schonk aandacht aan de innerlijke conflicten bij het kind via de ouders.

Tot de tweede wereldoorlog was kinderpsychotherapie kinderpsychoanalyse. Melanie Klein gebruikte spel als vervanging van de vrije associatie, waarlangs therapeutische communicatie kon plaatsvinden. Anna Freud schakelde spel in als middel om de therapeutische relatie op te bouwen.

De relatietherapie in de Verenigde Staten gaat ervan uit dat de actuele relatie met de therapeut belangrijker is dan de overdrachtsrelatie (hoe vroegkinderlijke relaties worden overgedragen op de huidige relaties). Dit uitgangspunt werd verder uitgebouwd in de "client centered therapy" (persoonsgerichte therapie; Carl Rogers). Rogers zag de mens niet als gedetermineerd door het verleden, maar met eigen potentieel en groeikansen.

In Nederland werden de gedachten van Melanie Klein over de betekenis van spel in therapie de grondslag voor de methode van de speltherapie (later beeldcommunicatie genoemd).

Los van bovengenoemde ontwikkeling onstond ook kinderpsychotherapie op basis van gedrags- en leertheorieën. Principes uit leerexperimenten in laboratoria werden toegepast op kinderen. Aanknopingspunt bij deze benadering is het uiterlijk waarneembaar gedrag van het kind.

Ook merken we een verschuiving op van een hulpverlening die zich richt van het individu naar hulp aan "systemen" (gezin, klas, groep). Het kind wordt niet meer individueel benaderd, maar aangepakt in het systeem en in de rol die het in de groep speelt.

Voor de oprichting van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie in Nederland moeten we wachten tot 1994.

Christelijke gemeenten hebben via het zondagsschoolwerk steeds meer aandacht voor kinderen dan de seculiere wereld. Het principe "laat de kinderen tot Mij komen" heeft steeds geleid tot respect, aandacht en het besteden van tijd aan kinderen. Toch werden kinderen pastoraal vaak over het hoofd gezien. Kinderen

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu

worden, bijvoorbeeld, pastoraal gemakkelijk vergeten bij rouwproces, echtscheiding, enz.

Ook op het christelijk erf vinden we dus een evolutie van volwassenpastoraat naar kinderpastoraat. De aandacht voor pastoraat of christelijke hulpverlening werd eind jaren 79 - begin jaren 80 aangewakkerd door de Stichting Ontwikkeling Evangelische Hulpverlening (SOEH), die in Dalfsen een reeks congressen organiseerde. Toen enkele mensen uit de SOEH zochten naar een cursus christelijke hulpverlening voor Nederland, ontdekten ze het Centrum voor Pastorale Counseling in Heverlee, België. De eerste cursus in Nederland vond plaats in 1983.

Pas op 15 december 1989 werd een aanzet gegeven voor gestructureerde pastorale zorg voor kinderen. Onder impuls van Else Vlug werd Stichting CHRIS opgericht. Voor CHRIS-België moeten we wachten tot mei '95.

3. KINDERPASTORAAT NIET EENVOUDIG

Sommigen hebben de indruk dat pastoraat met kinderen gemakkelijker is dan met volwassenen: kleine kinderen, kleine problemen, en gemakkelijker hanteerbaar...

Essentieel is kinderpastoraat identiek aan ander pastoraat. Evenwel moet voortdurend de doelgroep in de gaten gehouden worden.

Een viertal redenen maken kinderpastoraat ingewikkelder dan volwassen pastoraat!

Vertaalprobleem

Het is vaak een probleem de pastorale principes te vertalen naar kinderen toe. Afstemmen op het kind en zijn mogelijkheden wat betreft denken, voelen, handelen is noodzakelijk, willen handelingen van de pastorale werker begrepen en verwerkt kunnen worden.
Communicatief is werken met kinderen niet eenvoudig voor een volwassene. Hoe denkt een kind? Kan de volwassene intreden in de kindercultuur?

Relationeel complex

Het netwerk van gezin, school, enz., zorgen voor een extra complexiteit. Kinderpastoraat raakt onvermijdelijk de relaties met de volwassenen rondom het kind.

Ontwikkelingspsychologisch perspectief

Problemen bij kinderen moeten ook beschouwd worden in een ontwikkelings-psychologisch perspectief. Hoe verloopt de persoonlijkheidsontwikkeling? In welke fase van de ontwikkeling heeft een crisis zich voorgedaan en wat zijn de gevolgen voor de daaropvolgende fasen? Is het ontwikkelingsniveau waarop het probleem zich voordoet bepalend voor de ernst ervan, de oplossingsstrategieën en de verwerkingswijze? Hoe veroorzaakt scheefgroei op jonge leeftijd extra problemen op latere leeftijd; verhoogde kwetsbaarheid later (cumulatief effect; "generativiteit")? Wat is het belang hiervan voor de oplossing (de oplossing is

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu

vaak niet te zoeken in het aanpakken van het beginprobleem -bv. een traumatische ervaring- alleen)?

4. KIND & PRIVACY

Bijbelse principes

Verklap geen privé-aangelegenheden aan onbetrokken derden (Spr. 11:13; 25:9).

De Schrift verdedigt het beroepsgeheim niet in alle omstandigheden. Gezien Math. 18:15-18 zou de gemeente hier eventueel bij betrokken moeten worden. Het feit dat iemand zich aansluit bij een gemeente, houdt ook in dat hij zich openstelt voor correctie, en zich akkoord verklaart met deze gang van zaken. Als het gaat om een relatieprobleem, zal de ander er eventueel bij betrokken moeten worden.

Elementen m.b.t. de deontologie aangaande privacy in de hulpverlening

In de hulpverleningsrelatie

Laat u in een gesprek nooit onder druk zetten. Hou zelf de teugels in handen en geef u niet over aan de macht van de confident. Met een belofte tot onvoorwaardelijke geheimhouding zet u zichzelf vast. Als u op uw belofte terug moet komen ondergraaft u uw integriteit. Doe geen belofte als er een kans is dat u ze niet kunt houden, ook niet om de situatie te redden ("een leugentje om bestwil" is en blijft een leugen).
Een belofte wekt vertrouwen. Als u ze nadien moet breken ondermijnt u de vertrouwensrelatie.

Ouder-kind relatie

Er is gevaar dat het opvoedingsproces van de ouders doorkruist wordt door de ingreep van de hulpverlener. Is dit gewenst? Kan er via of met toestemming van de ouders gewerkt worden? Ook slechte ouders blijven ouders en mogen niet uit hun ouderlijke positie ontzet worden door een hulpverleningsproces. Welke tred kan het kind aan m.b.t. het betrekken van ouders en derden?

Supervisie

Supervisie dient niet om informatie over de confident te verspreiden! Het doel is een toetsing van uw eigen hulpverleningsstrategie. In de supervisie bent u zelf degene die hulp nodig heeft!

Zorg dat u zelf onder gezag blijft staan en dat iemand bij u kan binnen kijken!

Indien u pastoraal functioneert onder een oudstenraad, zal deze voldoende zicht moeten hebben op uw functioneren. Wie lid is van een gemeente plaatst zich daarmee ook onder de herderlijke verantwoordelijkheid van de leiding van die gemeente.

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu

Huwelijksrelatie

Indien u uw bediening uitvoert in gemeenteverband, en uit hoofde daarvan als echtpaar functioneert, is een onvoorwaardelijke belofte om niets te zeggen eveneens uitgesloten. U functioneert immers als team.

Ook op basis van het "één vlees zijn", kan het nodig zijn dingen die u bezwaren met uw partner te delen (dus ook als die normaal niet bij het pastoraat betrokken is). In dit geval gaat het opnieuw over het verwerken van uw eigen functioneren, en niet over het doorbrieven van toevertrouwde informatie. Kan uw partner daarmee omgaan?

Het kind als confident & privacy

Een kind zit in een positie van afhankelijkheid. Afhankelijkheid, autonomie en verantwoordelijkheid moeten bij kinderen ingevuld worden in relatie tot hun verhouding met de ouders of de opvoeders en in het licht van hun ontwikkelingsfase.

De hulpverlener moet op de hoogte zijn van ontwikkelingstheorieën om te weten wat leeftijdadequaat gedrag is en wat een kind kan begrijpen van zichzelf en de omgeving (interventies erbij laten aansluiten en begrenzen).

De beginsituatie is bij volwassenen en kinderen nogal verschillend.
De volwassene komt meestal zelf, kiest, neemt initiatief, bepaalt zelf wat hij kwijt wil, enz.
Een kind wordt meestal aangemeld en de volwassenen bepalen hoe lang het gesprek duurt, wanneer, de inhoud, enz.
Afhankelijkheid hoort bij het kind-zijn. Het kind is in proces van totale afhankelijkheid naar volledige zelfstandigheid. Het leert in het pastoraat met de gegevenheden te leven (schoolkeuze, familiesituaties, kleding, enz.) en een eigen antwoord te geven op de vragen in zijn leven.

Kinderpastoraat heeft altijd met de ouders te maken, en mag nooit losgekoppeld worden van de ouders. Ook dient de hulpverlener steeds de vraag te stellen welke invloed het pastoraat heeft op de relatie ouder-kind en hoe respect voor de ouder-kind-relatie gestimuleerd kan worden..

Vertrouwelijkheid is essentieel in hulpverlening. Toch hebben kinderen betrekkelijk weinig privacy: er wordt op hen gelet, ze worden veelvuldig beoordeeld op hun gedrag en prestaties, ze maken mee dat volwassenen over hen praten (grappige uitspraken, stoute dingen, enz.). Kinderen zijn niet gewend dat datgene wat zij meedelen met vertrouwelijkheid behandeld wordt. Toch moet de hulpverlener ook naar een kind toe het principe van de vertrouwelijkheid communiceren en zodoende het gevoel van veiligheid en bescherming verhogen.

Die vertrouwelijkheid kan echter nooit absoluut zijn:
- ouders hebben recht op informatie
- ouders betrekken bij het behandelingsplan kan alleen als er info gegeven wordt
- soms is het nuttig of noodzakelijk een leerkracht, zondagsschoolleiding, enz., erbij te betrekken
- bepaalde problemen nopen tot het openbaar maken van de zaak (diefstal, seksuele problematiek, zelfmoordgedachten, enz.)

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu

Diverse stromingen in de psychotherapie gaan op verschillende wijze met de vertrouwelijkheid voor kinderen om:
- psychoanalyse: gescheiden behandeling van ouders en kind;
- gedragstherapie: ouders vaak actief betrokken bij de therapie;
- experiëntiële stroming: neigen meer en meer naar betrekken van ouders;
- systeemdenken: behandelen per definitie het gezin als geheel.

Ook tegenover kinderen moet het principe van zorgvuldigheid gerespecteerd worden. Het is niet noodzakelijk zo dat alles doorverteld wordt, maar in ieder geval moet datgene wat gecommuniceerd wordt steeds met medeweten van het kind gebeuren. een kind moet het weten indien er overleg gepleegd wordt met de ouders.

Enkele praktische suggesties m.b.t. privacy

De inhoud van een mogelijke belofte van geheimhouding zou kunnen zijn: "Ik zal hierover niets zeggen, tenzij (1) ik ervan overtuigd ben dat het nodig is om de ander er bij te betrekken om uzelf en de ander te helpen en (2) steeds met uw medeweten."
Formuleer dit zo dat het niet bedreigend overkomt.

Probeer tijd te winnen om te overleggen en maak duidelijk dat u één en ander zelf ook wilt overwegen. U hoeft niet meteen nu een beslissing te nemen of een antwoord te geven. Probeer, in het geval van een crisissituatie, eventueel een later tijdstip af te spreken om op het probleem van privacy terug te komen.
Midden in een crisis is het geen geschikt moment om uw standpunt over privacy uit te leggen! Wellicht is het aangewezen om een gesprek daarover op een zijspoor te zetten en uit te stellen tot later..
Probeer het kritische moment onschadelijk maken door iets praktisch te doen (een wandeling maken, een frisdrank halen, enz.)

Kunt u ontdekken wat er eventueel achter de angst om alles met u te delen zit? Dat iemand vertrouwelijkheid eist, heeft een achtergrond. Kan er eerst over die problematiek gesproken worden, zodat de hinderpaal om vertrouwen te geven wordt opgeruimd? Kunt u aanwijzingen vinden van wat u zou moeten doen om voldoende veiligheid en geborgenheid aan te bieden?

Totale geheimhouding beloven kan op korte termijn een crisis misschien onder controle brengen, maar ontneemt op lange termijn een groeikans. Relaties zijn nu eenmaal een risico. Misschien heeft men dat juist ondervonden! Toch zal, ondanks eventuele nare ervaringen, geleerd moeten worden om in een risicorelatie in te stappen. De hulpverleningsrelatie zou een goed model kunnen bieden om ook in de toekomst met de noodzakelijke onzekerheden relaties aan te gaan. Loop niet het risico geheimhouding te beloven die nadien verbroken moet worden (bijvoorbeeld in geval van grove zonde -Matt.18-, of indien voor de oplossing anderen -bijvoorbeeld de ouders- noodzakelijkerwijs erbij betrokken moeten worden).

VAN INDIVIDU NAAR SYSTEEMDENKEN

De ouders behoren het kind op te voeden. Soms is daarbij hulp van buitenaf nodig. Een belangrijke taak van de hulpverlener is de positie van de ouders te

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu

respecteren en te stimuleren. Hoe kleiner het kind, hoe meer via de ouders gewerkt moet worden. Er is een geleidelijke overgang van volledige afhankelijk van de ouders naar volledige zelfstandigheid. Zelfstandigheid overkomt iemand niet op zijn achttiende. Pastoraat zal zich in dat proces moeten inpassen.

Indien de ouders hun verantwoordelijkheid niet opnemen staat de hulpverlener voor moeilijke keuzes! Soms kan hij niet het goede kiezen, maar kiest hij tussen twee slechte oplossingen. Toch is kinderpastoraat altijd ook gezinspastoraat. De hulpverlener komt binnen in een bestaande relationele structuur (bijvoorbeeld het gezin), en moet die respecteren.

GEBRUIKTE LITERATUUR

[1] Deze en de volgende definities zijn overgenomen uit De Bruin, Beneder e.a., *kinderpsychotherapie* (Conthino, Muiderberg), 1992, blz. 9-10.
Dit artikel maakt verder uitgebreid gebruik van ideeën uit dit boek.

Oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling
7de jaargang, 4de kwartaal 1995, nr. 28, p 46-50
© Centrum voor Pastorale Counseling v.z.w.
U kunt dit artikel voor persoonlijk gebruik downloaden en printen in de layout waarin het zich bevindt. Kopiëren voor gebruik in eigen gemeente, bijbelstudiegroep, etc., is toegestaan. Kopieën mogen niet verkocht worden voor een bedrag dat hoger is dan de werkelijke kopiekosten. Het is niet toegestaan in de tekst wijzigingen aan te brengen of delen van de tekst afzonderlijk te publiceren. Voor overname van de tekst via een tijdschrift, nieuwsbrief, reader, cursus, website, digitale drager of enige andere publicatie is toestemming vereist. Mail: info@devriese.eu. Website: www.devriese.eu